

ЕКОНОМІКА ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 663.5.003.13 (313)

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ ©

О.І. ШАМАНСЬКА,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки,

Я.В. ПАЛАМАРЕНКО,
аспірант кафедри економіки,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця)

Пошук сучасних тенденцій розвитку підприємств спиртової промисловості, як відкритої економічної системи, призвів до стратегічного аналізу, основним завданням якого є визначення привабливості галузі й окремих її товарних ринків на основі дослідження структури і динаміки галузі, характерних для неї можливостей та існуючих загроз, визначення ключових чинників успіху, що дозволяє виробити стратегію поведінки підприємства на ринку. Автором проаналізовано механізм регулювання ринку спирту в Україні та визначено ряд пропозицій щодо його реформування задля подолання тіньового виробництва та кризового стану, в якому перебуває на даний час спиртова промисловість. Визначено, що виробництво та реалізація спирту етилового дозволяється лише державним підприємствам за наявності ліцензії, в свою чергу міністерство економіки розвитку і торгівлі України складає й затверджує баланс виробництва та споживання спирту, відбувається укладання договорів на поставки спирту між спиртовими заводами та покупцями спирту, затверджуються договори відповідними уповноваженими органами та в кінцевому результаті формується обсяг виробництва спирту.

Досліджено, що спиртова галузь є потужною і має велику кількість заводів, які через свою недозавантаженість можуть зайняти важливу нішу виробництва біопалива, адже це – вагома альтернатива традиційному пальному, що набуває особливого значення в умовах нестабільності світової економіки, зростання цін на традиційні енергоносії та енергозалежності країни від імпорту газу і нафти. Аналіз результатів функціонування підприємств спиртової галузі України та механізмів управління показав, що в результаті останніх організаційних трансформацій промисловість потребує модернізації. У процесі дослідження виявлено низку сучасних шляхів розвитку галузі, які мають глобальний характер.

Ключові слова: тенденції, розвиток, перспективи, виробництво, ринок спирту, підприємство, спиртова промисловість, енергетична безпека, біоетанол, реформування, модернізація.

Рис. 2. Літ. 8.

Постановка проблеми. Спиртова промисловість України відіграє значну роль у забезпеченні ефективного функціонування інших галузей, таких, наприклад, як галузі агропромислового комплексу, фармацевтичної промисловості, паливно-

енергетичного комплексу і країни в цілому. Так, більше 150 виробництв використовують спирт як сировину: розчинник та пальне. Історично склалося, що виробництво й реалізація спирту як стратегічно важливого продукту, завжди знаходилися під пильним наглядом держави. Із 2005 року спиртовою галуззю опікується Міністерство аграрної політики та продовольства України. ДП "Укрспирт", створене на базі одноіменного державного концерну спиртової та лікєро-горілочної промисловості, що поєднував 85 підприємств з державною формою власності. У результаті, на даний час працює близько 38 спиртозаводів, інші знаходяться або в процесі банкрутства, або простоюють. За період ринкового реформування економіки в спиртовій промисловості, як і в інших галузях, відбувалися певні зміни, які не завжди мали позитивний ефект. Зумовлені вони були наслідками планової економіки: низьким технологічним рівнем виробництва, неконкурентоспроможністю вітчизняної продукції на зовнішньому ринку та незавершеністю ринкових реформ, які проводились без урахування специфіки спиртовій промисловості.

В Україні споживання спирту для потреб алкогольної галузі перевищує 97%, решта використовується на технічні потреби. У розвинутих країнах споживання спирту етилового на виробництво алкогольних напоїв не перевищує 2%, 44% спрямовано на технічні потреби, 30% – на пальне. Вирішення питання завантаженості потужностей спиртових заводів можливе лише шляхом перепрофілювання частини надлишкових потужностей на технічні потреби й пальне. Тому на сьогоднішній день гостро постає питання пошуку шляхів та перспектив розвитку спиртовій галузі України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики сучасних шляхів та перспектив розвитку підприємств спиртової промисловості України розглядають ряд науковців, серед них: В. Бєвз [1], С. Блескун [2], А. Далибожик [3], І. Демків [4], Г. Калетнік [5], Н. Коткова [6], Л. Миськів [7], В. Олійник [8], О. Шаманська [8] та інші. Поряд із тим проблему ефективного функціонування та пошук альтернативних шляхів розвитку спиртової промисловості, особливо її економічний аспект, недостатньо висвітлено в наукових джерелах. Значне коло невирішених питань розвитку підприємств спиртової промисловості накопичилося у спиртовій галузі України. Тому проблеми ефективного розвитку підприємств спиртової галузі та особливостей їх функціонування є актуальними для розгляду.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій розвитку підприємств спиртової промисловості України та пошук альтернативних шляхів та перспектив для ефективної діяльності розвитку спиртової галузі країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні тенденції розвитку української економіки, які простежуються через загострення конкуренції у фрагментованих галузях, та об'єктивні глобалізаційні вияви світової економіки вимагають від суб'єктів господарювання вироблення функціональних механізмів управління як єдиної передумови їх виживання на ринку. Варто зазначити, що однією з головних причин управлінських невдач у діяльності українських підприємств є їхня низька спроможність оперативно, в межах наявного ресурсного потенціалу, реагувати на зміни, що відбуваються на ринку. Нестабільність ринкового середовища, зумовлена економічною кризою, призводить до необхідності перегляду

цільових орієнтирів діяльності підприємств спиртової промисловості, використання новітніх методів управління, а також розгорнутого аналізу впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовищ на конкурентоспроможність підприємств і досягнення ними стратегічного успіху. За таких умов основними критеріями оцінювання якості управління суб'єктами господарювання на мікрорівні є: уміння підприємства розпізнавати загрози для свого існування у мінливому ринковому середовищі; уміння підприємства реалізувати ідеї антикризового менеджменту і бути гнучким та стійким до раптових змін у ринковому оточенні; уміння виявити нові ринкові можливості і, безпосередньо, отримати з них вигоди [4, с. 290].

Окреслення таких критеріїв передбачає зосередження особливої уваги на проблематиці пошуку шляхів та перспектив для ефективного розвитку підприємств спиртової промисловості як відкритої економічної системи, що має потенціал реагування на позитивні й негативні виклики оточення. Ці питання повинні вирішуватися у контексті використання моделей і механізмів стратегічного аналізу, основним завданням якого є визначення привабливості галузі й окремих її товарних ринків на основі дослідження структури і динаміки галузі, характерних для неї можливостей та існуючих загроз, визначення ключових чинників успіху, що дозволяє виробити стратегію поведінки підприємства на ринку [7, с. 44].

Екстенсивний економічний розвиток обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності економіки України в цілому та її галузей зокрема потребує перегляду пріоритетів розвитку на макро- і мікроекономічному рівнях. Серед стратегічних галузей, які забезпечують значні надходження до державного бюджету, чільне місце належить спиртовій галузі, рівень розвитку якої є суттєвим чинником ефективності багатьох галузей вітчизняної економіки [8].

Проведений аналіз показав, що сировинною базою для виробництва спирту є меляса, дефективний цукор, зерно. Більшість спирту в Україні виробляють з відходів цукрової промисловості. Провідними виробниками є Черкаська, Вінницька, Київська, Чернігівська, Житомирська обл. Враховуючи те, що потужність спиртових заводів України завантажена лише на третину, одним із головних завдань спиртової галузі є розширення асортименту товарної продукції відповідно до потреб ринку.

Механізм регулювання ринку спирту в Україні з урахуванням вимог чинних нормативних актів наведено на рис. 1. Спиртова промисловість України потребує прискореного завершення реформ, що відбуваються в аграрному секторі України. На жаль, на данному ринку ще залишаються нерозв'язаними проблеми подолання тіньового виробництва алкогольної продукції. Крім того, до України потрапляє контрабандний спирт із Молдови та Росії, причому, неналежної якості.

Спиртова промисловість України цілком задовольняє внутрішні потреби держави у спирті для виготовлення лікєро-горілочаних виробів, використовуючи лише 30-35% усіх загальних потужностей. Такий показник є підставою для пошуку нових ринкових можливостей і розвитку стратегічних ініціатив, формування нових (або розширення існуючих) потреб для повнішого використання виробничого потенціалу на засадах диверсифікації, у першу чергу – спорідненої, а також вертикальної інтеграції [6, с. 35].

Рис. 1. Регулювання ринку спирту в Україні

*Джерело: узагальнено автором на основі [6, с. 34].

Для кращого візуального сприйняття розглянемо діаграму по виробництву спирту в динаміці за останні роки (рис 2.).

Рис 2. Динаміка виробництва спирту в Україні в 2007-6м15 рр., млн. дал

Аналіз показав, що протягом 2007-2014 рр. виробництво спирту в Україні знизилося на 51%, а за перше півріччя 2015 р. - на 43% до відповідного періоду минулого року. Даний тренд демонструє тенденцію до занепаду у спиртовій промисловості, особливо у теперішній час. Втрата зовнішніх ринків та ріст тіньового обороту спирту - основні причини занепаду галузі. Вітчизняний спирт не є конкурентоспроможними на міжнародному ринку. Через низьку енергоефективність виробництва на фоні багаторічної відсутності модернізації, собівартість українського спирту на 58% вища, ніж середньоевропейська. Доля тіньового ринку спирту в Україні виросла з 7% в 2009 р. до 47% від загального обороту спирту за 6 міс. 2015 р. Щорічні втрати бюджету від тіньового ринку становлять близько 5 млрд. грн. [3].

При цьому виробництво спирту етилового неденатурованого зі вмістом спирту не менше 80 об.% має тенденцію до зниження, що характеризується наступними даними. За оперативними обсягами виробництва товарної продукції за 11 міс. 2015 р. в діючих цінах зазнали скорочення як по ДП "Укрспирт" (4%), так і по галузі в цілому (3%). Частка виробництва ДП "Укрспирт" в загальних обсягах виробництва товарної продукції (в діючих цінах) склала 86%. Обсяги виробництва етилового спирту по галузі за 11 міс 2015 р. зменшилась на 24% (як по галузі, так і по ДП "Укрспирт"). Частка виробництва етилового спирту ДП "Укрспирт" в загальному обсязі виробництва етилового спирту склала 89%. Коефіцієнт використання виробничих потужностей знизився як по галузі в цілому, так і по ДП "Укрспирт" [2].

Кризовий стан, в якому знаходиться сьогодні вітчизняна спиртова галузь, вимагає здійснення суттєвих реформ у спиртовому виробництві. Так, потребує серйозного перегляду питання державної монополії на виробництво та реалізацію спирту етилового, низький рівень якості менеджменту та маркетингу керівників спиртових заводів, розвиток сировинної бази для виробництва спирту та багато інших. Обмеженість внутрішнього ринку харчового спирту висуває на перший план завдання пошуку нових альтернативних можливостей застосування етилового спирту. Сьогодні світ намагається вирішувати проблему енергоносіїв на основі нових підходів, в основі яких є:

- по-перше, покращення технологічного процесу з точки зору енергомісткості виробництва;
- по-друге, розвиток енергозбереження;
- по-третє, розширення виробництва енергії за рахунок поновлюваних джерел.

В економічно розвинених країнах частка енергії, виробленої на поновлюваних джерелах постійно зростає [1, с. 159].

Одним із основних перспективних напрямків розвитку спиртової галузі в Україні є переорієнтація частини виробничих потужностей на виробництво біопалива. Нині Україна певною мірою готова до виробництва біоетанолу, оскільки існує виробнича база і попит. Наша країна має величезний сировинний потенціал для розвитку біопалива, не знижуючи при цьому рівень виробництва продуктів харчування. Спиртова галузь має велику кількість потужних заводів, які недозавантажені, тому можуть зайняти важливу нішу виробництва біоетанолу. Водночас із переходом на використання біопалива можливо досягти енергетичної безпеки країни. Більш того, це виробництво вже здійснювалося спиртозаводами відповідно до програми "Етанол", затвердженої постановою КМУ від 4.07.2000 № 1044, коли підприємства виробляли високооктанову кисневмісну добавку до бензинів [5, с. 35].

Тому, стратегічним напрямком зміни структури продукції спиртової промисловості має стати орієнтація її на виробництво ефективних з точки зору собівартості видів, застосовування та впровадження ресурсозберігаючих технологій та виготовлення продукції високої якості та цінності. Саме організація та налагодження виробництва біоетанолу дасть змогу зменшити залежність підприємств спиртової галузі від іноземних джерел енергії та оптимізувати їх структуру.

Висновки. У сучасних умовах розвитку основними завданнями спиртових заводів є поліпшення якості продукції й підвищення рентабельності її виробництва. Підвищення конкурентоспроможності галузі можливе шляхом розроблення нової Програми розвитку спиртової промисловості, яка охоплюватиме стратегічні галузеві пріоритети з достатнім рівнем обґрунтованості та відповідним фінансовим забезпеченням. Розвиток ринкової активності і стратегічної ініціативи в межах галузі можливе шляхом розширення дискусії щодо "запуску" механізмів приватизації та стимулювання приватної ініціативи, що створить умови для подолання монополізму в галузі та забезпечить залучення інвестицій для прискорення процесів реструктуризації неефективних підприємств. При цьому проблеми, що постали перед підприємствами спиртової галузі нині, а саме: високий рівень корумпованості, незавантажених виробничих потужностей, відсутність законодавчої бази, перетворили колись високорентабельне виробництво у збиткове. Розв'язання цих проблем та ефективна господарська діяльність підприємств даної галузі в післякризовий період потребує продуманої й цілеспрямованої політики уряду. Зокрема, держава і далі розвиватиме альтернативні джерела пального, сприятиме збільшенню виробництва біоетанолу. Це істотно підвищить рівень енергетичної незалежності держави, зменшить імпорт енергоносіїв, передусім світлих нафтопродуктів.

Для ефективного регулювання результатів діяльності спиртової промисловості потрібно знайти своєрідний баланс інтересів між державою, виробниками і споживачами продукції, оскільки ефективна діяльність підприємств спиртової промисловості має загальнодержавне значення.

Список використаних джерел

1. Бевз В.В. Інноваційний розвиток підприємств спиртової промисловості / В.В. Бевз // Формування ринкової економіки. – 2012. – № 27. – С. 158-168.
2. Блескун С. В. ДП "Укрспирт" – конкурсна програма [Електронний ресурс] / С. В. Блескун // Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
3. Далибожик А. М. Пропозиції щодо реформування спиртової газулі України [Електронний ресурс] / А. М. Далибожик // Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>.
4. Демків О.І. Аналіз організаційного забезпечення управління гнучкістю підприємств спиртової галузі / О. І. Демків // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 9. – С. 290-293.
5. Калетнік Г.М. Економіка виробництва біопалива в Україні та забезпечення продовольчої безпеки / Г.М. Калетнік // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 30-35.
6. Коткова Н. С. Розвиток ринку спирту в Україні під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів / Н. С. Коткова // Економіка АПК. – 2014. – № 1. – С. 33-39.

7. Миськів Л.П. Розвиток спиртової промисловості: проблеми та розв'язання / Л.П. Миськів // Економіка АПК. – 2010. – № 1. – С. 43-46.

8. Шаманська О.І. Інноваційна діяльність підприємств України: проблеми сьогодення та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / О.І. Шаманська, В.П. Олійник // Ефективна економіка. – 2013. – №12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

Список використаних джерел у транслітерації / References

1. Bevz V.V. Innovatsiynny rozvytok pidpryyemstv spyrtovoyi promyslovosti / V.V. Bevz // Formuvannya rynkovoyi ekonomiky. – 2012. – № 27. – С. 158-168.

2. Bleskun S.V. DP "Ukrspyrт" – konkursna prohrama [Elektronij resurs] / S.V. Bleskun // Rezhym dostupu: <http://www.minagro.gov.ua>.

3. Dalybozhyk A.M. Propozytsiyi shchodo reformuvannya spyrtovoyi hazuli Ukrayiny [Elektronij resurs] / A.M. Dalybozhyk // Rezhym dostupu: <http://www.minagro.gov.ua>.

4. Demkiv O.I. Analiz orhanizatsiynoho zabezpechennya upravlinnya hnuchkistyuu pidpryyemstv spyrtovoyi haluzi / O. I. Demkiv // Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. – 2016. – № 9. – С. 290-293.

5. Kaletnik H.M. Ekonomika vyrobnytstva biopalyva v Ukrayini ta zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky / H.M. Kaletnik // Ekonomika APK. – 2010. – № 1. – С. 30-35.

6. Kotkova N. S. Rozvytok rynku spyrту v Ukrayini pid vplyvom vnutrishnikh i zovnishnikh faktoriv / N. S. Kotkova // Ekonomika APK. – 2014. – № 1. – С. 33-39.

7. Mys'kiv L.P. Rozvytok spyrtovoyi promyslovosti: problemy ta rozv'yazannya / L.P. Mys'kiv // Ekonomika APK. – 2010. – № 1. – С. 43-46.

8. Shamans'ka O.I. Innovatsiyna diyal'nist' pidpryyemstv Ukrayiny: problemy s'ohodennya ta perspektyvy rozvytku [Elektronij resurs] / O.I. Shamans'ka, V.P. Oliynyk // Efektivna ekonomika. 2015. – №12. – Rezhim dostupu do zhurnalu: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

ANNOTATION

RESEARCH OF EFFICIENCY OF FUNCTIONING THE ENTERPRISES OF ALCOHOL INDUSTRY OF UKRAINE

SHAMANSKA Olena,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of the Department of
Economy and Business,
Vinnitsia National Agrarian University,

PALAMARENKO Yana,
Postgraduate Student of
The Department of Economy and Business,
Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia)

Search of the modern trends of enterprises of alcohol industry as an open economic system led to strategic analysis, the main task of which is to determine the attractiveness of the industry and its individual commodity markets based on studies of the structure and

dynamics of the industry, specifically to its capabilities and existing threats, identifying key success factors that allow to develop a strategy of behavior on the market. The author analyzed the mechanism of regulation of alcohol market in Ukraine and identified a number of suggestions for reform to overcome the shadow production and production crisis from which the alcohol industry currently suffers. It was determined that the production and sale of ethyl alcohol is allowed only to state enterprises under license. The Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine approves the balance of production and consumption of alcohol. The contracts for the supply of alcohol between alcohol factories and buyers are approved by the relevant competent authorities and ultimately results in a volume of produced alcohol.

It's revealed that alcohol industry has a lot of strong plants which do not work at full capacity, so they can take an important niche of producing biofuels, compelling alternative to traditional fuel, which is particularly important with the regard of unstable world economy, prices for traditional energy sources and energy dependence of the country on imported oil and gas. Analysis of functioning the enterprises of alcohol industry of Ukraine and the management mechanisms showed that after recent organizational transformation the industry needs modernization. The study revealed a number of current trends in the industry's development, which have global character.

Key words: trends, development, manufacture, market of alcohol, SE "Ukrspirit", enterprise, alcohol industry, energy security, bioethanol, reform, modernization.

Fig.2. Lit. 8.

АННОТАЦИЯ

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СПИРТОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ

ШАМАНСКАЯ Елена Игоревна,
кандидат экономических наук,
доцент кафедры экономики,

Винницкий национальный аграрный университет,

ПАЛАМАРЕНКО Яна Викторовна,
аспирант кафедры экономики,
Винницкий национальный аграрный
университет
(г. Винница)

Поиск современных тенденций развития предприятий спиртовой промышленности, как открытой экономической системы, привел к стратегическому анализу, основной задачей которого является определение привлекательности отрасли и отдельных ее товарных рынков на основе исследования структуры и динамики отрасли, характерных для нее возможностей и существующих угроз, определения ключевых факторов успеха, что позволяет выработать стратегию поведения предприятия на рынке. Автором проанализирован механизм регулирования рынка спирта в Украине и определен ряд предложений по его реформированию для преодоления теневого производства и кризисного состояния, в котором находится в настоящее время спиртовая

промышленность. Определено, что производство и реализация спирта этилового разрешается только государственным предприятиям при наличии лицензии, в свою очередь министерство экономического развития и торговли Украины составляет и утверждает баланс производства и потребления спирта; происходит заключение договоров на поставку спирта между спиртовыми заводами и покупателями спирта, утверждаются договоры соответствующими уполномоченными органами и в конечном итоге формируется объем производства спирта.

Доказано, что спиртовая отрасль имеет большое количество мощных заводов. Они недозагружены, поэтому могут занять важную нишу производства биотоплива, а это - весомая альтернатива традиционному топливу, которое приобретает особое значение в условиях нестабильности мировой экономики, роста цен на традиционные энергоносители и энергозависимости страны от импорта газа и нефти. Анализ результатов функционирования предприятий спиртовой отрасли Украины и механизмов управления показал, что в результате последних организационных трансформаций промышленность нуждается в модернизации. В процессе исследования выявлен ряд современных тенденций развития отрасли, имеющих глобальный характер.

Ключевые слова: тенденции, развитие, производство, рынок спирта, ГП «Укрспирт», предприятие, спиртовая промышленность, энергетическая безопасность, биоэтанол, реформирование, модернизация.

Рис.2. Лит. 8.

Інформація про авторів

ШАМАНСЬКА Олена Ігорівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна 3, e-mail: lena-golub@mail.ru).

ПАЛАМАРЕНКО Яна Вікторівна – аспірант кафедри економіки, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна 3, e-mail: yanissimopalamar@mail.ru).

SHAMANSKA Olena - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Economy and Business, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna str., e-mail: lena-golub@mail.ru).

PALAMARENKO Yana – Postgraduate Student of the Department of Economy and Business, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna str., e-mail: yanissimopalamar@mail.ru).

ШАМАНСКАЯ Елена Игоревна - кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная 3, e-mail: lena-golub@mail.ru).

ПАЛАМАРЕНКО Яна Викторовна – аспирант кафедры экономики, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная 3, e-mail: yanissimopalamar@mail.ru).

